

УДК 005.915

АНАЛІЗ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ У КОНТЕКСТІ УДОСКОНАЛЕННЯ СТРАТЕГІЇ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Пономаренко О.Е., аспірант (ХНЕУ)

Розглянуті питання, присвячені проблемі формування стратегії фінансової безпеки (ФБ) промислових підприємств (ПП). На основі аналізу статистичної інформації була проведена оцінка рівня ФБ ПП України. На основі аналізу літературних джерел в роботі виділені домінуючі сфери стратегії забезпечення ФБ ПП. Сформульовані висновки.

Ключові слова: фінансова безпека, рівень фінансової безпеки, стратегія фінансової безпеки, домінуючі сфери.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки, з огляду на процеси глобалізації та загострення конкуренції, питання безпеки економічної системи набуває актуальності. Дослідження у сфері забезпечення безпеки є актуальними для економіки України та, зокрема, для промислових підприємств, оскільки на даному етапі розвитку економіки визначений сектор знаходиться у скрутному становищі і є слабо захищеним від впливу зовнішніх та внутрішніх загроз. При цьому, гарантування захисту національних інтересів України в усіх сферах життєдіяльності стає можливим лише за умов забезпечення та підтримки належного рівня безпеки вітчизняних підприємств та держави в цілому [3, с. 8].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми економічної та ФБ присвятили свої роботи такі автори, як Бланк І.О., Барановський О.І., Мартюшева Л.С., Єрмошенко М.М., Горячева К.С., Ашуев А.М., Кириленко В.І., Кириченко О.А., Кудря І.В., Геєць В.М [1 – 8] та інші. Визначені автори приділяли увагу питанням аналізу рівня ФБ підприємств, управління системою її забезпечення, однак проблема формування стратегії ФБ ПП потребує удосконалення.

Метою даного дослідження є аналіз рівня ФБ підприємств промислового комплексу України та удосконалення методичних підходів до формування стратегії ФБ підприємства (ФБП).

Об'єкт – економічна діяльність та ФБ ПП України. Предметом виступають методичні засади формування стратегії ФБП.

Вклад основного матеріалу. Для визначення рівня ФБ ПП у сучасних умовах та формування висновків щодо необхідності розвитку проблеми формування стратегії ФБП, у роботі пропонується аналіз зовнішніх та внутрішніх факторів, що впливають на даний рівень. До числа показників, які характеризують динаміку факторів впливу зовнішнього середовища для вітчизняних ПП, у роботі пропонується віднести наступні:

ВВП, оскільки даний показник відображає продуктивність економіки в цілому та характеризує рівень її розвитку та відносний показник його динаміки; індекси цін продукції промисловості та цін продукції промисловості, оскільки дані показники дають уявлення про реальні результати функціонування економіки держави; сальдо експортно-імпортних операцій, оскільки даний показник характеризує залежність вітчизняної економіки від іноземних суб'єктів господарювання; показники зведеного бюджету України, оскільки дані індикатори характеризують фінансовий стан держави; показник інвестування економіки та темп його зміни, оскільки даний індикатор характеризує можливості та основи для подальшого розвитку усіх галузей економіки держави. Динаміка визначених показників сформована автором на основі аналізу статистичних даних [9] та приведена у табл. 1.

Наведені дані свідчать про незначне збільшення ВВП України за 2008 рік. Однак, треба відзначити той факт, що у 2008 році відзначається уповільнення даного покращення, яке відображається у зменшенні приросту ВВП України. Наведене уповільнення відбувається на фоні зростання темпів інфляційних процесів, які характеризуються приростом індексів споживчих цін та цін виробників промислової продукції. Показник, що відображає сальдо експортно-імпортних операцій на території України свідчить про збільшення залежності економіки від іноземного виробництва. Аналіз зведеного бюджету України [9] свідчить, що профіцит бюджету України було досягнуто лише у 2000 році (1 млрд. грн.) та у 2002 році (1,6 млрд. грн.). Інші розглянуті періоди функціонування вітчизняної економіки характеризуються дефіцитом державного бюджету. Аналіз динаміка інвестицій у основний капітал підприємств свідчить про збільшення обсягу інвестицій у економіку України наприкінці періоду, що аналізується (у 2008 році) на 44594,888 млн. грн. Однак, аналіз динаміки відносного приросту даного показника свідчить

Економічна безпека

про уповільнення темпів приросту даного показника у 2008 році.

Таблиця 1

Показники функціонування економіки України

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Валовий випуск продукції підприємств України (у реальних цінах), млн. грн.	214853	247541	299838	354580	474001	587393	735758
Темпи приросту ВВП (% до поперед. періоду)	110,59	118,39	129,09	127,92	123,26	132,45	131,79
Індекс цін виробників промислової продукції (% до поперед. періоду)	105,70	111,15	124,15	109,55	114,15	123,35	123,05
Індекс споживчих цін (% до поперед. періоду)	99,40	108,25	112,35	110,35	111,65	116,65	122,35
Сальдо експорту/імпорту, млн.дол. США	1039,8	335,11	3412,4	-1340,2	-5222,9	-9592,2	-17710,9

Наступним кроком аналізу стану ФБ ПП є формування системи показників внутрішнього середовища, до яких пропонується віднести наступні: обсяг валової доданої вартості підприємств промисловості, його приріст та питома вага у ВВП України, оскільки даний показник характеризує продуктивність промислового комплексу держави; рентабельність операційної діяльності підприємств промисловості та фінансові результати їх функціонування, оскільки дані показники характеризують рівень ефективності основної діяльності підприємств; кількість збиткових підприємств промислового комплексу України, оскільки даний показник відображає ефективність функціонування промислового комплексу в цілому та характеризує рівень економічної та фінансової стійкості даного

комплексу; показники інвестиційно-інноваційної діяльності промислових підприємств України, оскільки дані показники характеризують здатність промисловості до сталого розвитку; показники фінансової стійкості ПП, оскільки дані показники дозволяють виявити рівень фінансового ризику підприємств, ступінь його фінансової стабільності у процесі розвитку та здатності розраховуватися зі зобов'язаннями. До них відносяться: коефіцієнт автономії, фінансування, заборгованості, поточної заборгованості, довгострокової фінансової незалежності, маневреності власного капіталу [2, с. 125-128]. Динаміка показників функціонування вітчизняних підприємств промисловості, сформована на основі аналізу статистичних даних [9], наведена у табл. 2.

Таблиця 2

Показники функціонування підприємств промисловості України

Показник	Період						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
1	2	3	4	5	6	7	8
Основні засоби промисловості (у фактичних цінах, на кінець року), млн. грн.	339259	362598	420080	463001	501977	660369	823796
Рентабельність операційної діяльності промислових підприємств, %	2,60	3,30	4,70	5,50	5,80	5,80	5,00
Валова додана вартість підприємств промисловості України (у фактичних цінах), млн. грн.	61827	72826	89065	119971	150090	198368	258941
Приріст доданої вартості підприємств промисловості (% до попереднього періоду)	108,85	117,79	122,30	134,70	125,11	132,17	130,54
Доля доданої вартості підприємств промисловості у ВВП, %	27,38	27,24	25,81	27,18	27,58	27,52	27,26

Економічна безпека

Аналіз виявив, що рівень рентабельності на кінець періоду істотно знизився відносно рівня 2007 року, що свідчить про зниження ефективності функціонування ПП України, а також про наявність високого ступеню загроз безпеці визначених економічних систем. Обсяг валової доданої вартості підприємств промисловості протягом аналізованого періоду також

характеризується зростанням, але рівень відносного приросту даного показнику дещо уповільнився у 2008 році. З негативної сторони стан безпеки підприємств характеризують дані, що відображають кількість збиткових підприємств України за період з 2001 по 2009 роки (табл. 3, що сформована на основі аналізу статистичних даних [9]).

Таблиця 3

Кількість збиткових підприємств України

Період	Усі підприємства України		Промислові підприємства України	
	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат (збиток), млн. грн.	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат (збиток), млн. грн.
2001	38,2	21062,8	41,1	10484,7
2002	38,8	22769,5	41,8	11329,0
2003	37,1	26173,7	39,9	11943,8
2004	34,8	29116,3	37,5	12950,5
2005	34,2	24794,3	36,5	8888,3
2006	33,5	34395,2	34,7	11203,4
2007	32,5	47096,5	33,4	13256,0
2008	37,2	184714,9	39,1	49432,8
2009 (січень-травень)	45,6	45818,5	49,5	17822,8

Статистика підкреслює критичність становища промисловості України та, відповідно, рівня їх ФБ. Значення показників оцінки фінансової стійкості підприємств промисловості

України, розраховані на основі статистичних даних [9], та їх рекомендовані значення [3, 7] наведені у табл. 4.

Таблиця 4

Значення показників оцінки фінансової стійкості ПП України

Показник	2005	2006	2007	2008	Рекомендоване значення
Коефіцієнт автономії	0,495	0,482	0,470	0,403	$\geq 0,5$
Коефіцієнт фінансування	0,966	0,984	1,018	1,257	$< 0,5$
Коефіцієнт заборгованості	0,477	0,482	0,490	0,543	$< 0,4$
Коефіцієнт поточної заборгованості	0,400	0,378	0,360	0,390	$< 0,5$
Коефіцієнт довгострокової фінансової незалежності	0,572	0,593	0,612	0,585	0,8
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,458	0,469	0,471	0,491	$\geq 0,5$

Наведені дані свідчать про збільшення залежності підприємств промислового комплексу України від зовнішніх джерел фінансування. Цей висновок базується на аналізі динаміки показників автономії підприємств та коефіцієнту фінансування. При цьому, частка заборгованого капіталу у його загальній сумі зросла та склала 54,3% та зростає залежність підприємств від короткострокового заборгованого капіталу. Позитивною є лише динаміка коефіцієнту маневреності власного капіталу, що характеризує збільшення ліквідності власного капіталу. При

цьому, даний показник все ще залишається поза межами нормативу [2, с.125-128]. Проведений аналіз свідчить про погіршення стану фінансової безпеки підприємств промислового комплексу України протягом 2001 – 2008 років, оскільки спостерігаються наступні тенденції:

- динаміка показників, що характеризують зміни зовнішнього для підприємств середовища, відображає зниження загального приросту продуктивності економіки України, зростання темпів інфляційних процесів, посилення залежності вітчизняної економіки від іноземних

економічних систем (при цьому, окремо слід наголосити на сировинній залежності економіки України), перевищення державних видатків над доходами держави, погіршення інвестиційного клімату. З урахуванням політичної нестабільності, що є характерною для України протягом аналізованого періоду, та недосконалості законодавчої бази, наведені тенденції свідчать про наявність значної кількості загроз з боку зовнішнього середовища для фінансових систем вітчизняних підприємств. Віднесення даних ризиків саме до числа фінансових є логічним, оскільки фінансова система є основою для функціонування підприємства та у першу чергу відчуває інфляційні процеси, зміни у інвестиційному кліматі, податкові навантаження та ін.

- динаміка показників, що характеризують внутрішнє середовище промислових підприємств України, висвітлює зниження рентабельності їх діяльності протягом аналізованого періоду, уповільнення приросту валової доданої вартості, обсягу реалізованої продукції та основних засобів підприємств промисловості, значне зниження обсягу фінансових результатів від їх діяльності та збільшення частки збиткових ПП. Окремо можна зазначити, що підприємства торгівлі, транспорту та зв'язку, підприємства, що виконують операції з нерухомим майном, орендою, інжинірингом та наданням послуг підприємцям характеризуються позитивними значеннями фінансових результатів від діяльності. Але, перераховані тенденції діяльності промислових підприємств є логічними з точки зору загальних тенденцій, характерних для економіки України. Вони відбиваються на фінансовій безпеці як на одній з найважливіших складових економічної безпеки. У цьому сенсі, окремим пунктом виступає аналіз показників фінансової стійкості, що показав збільшення рівня залежності промислових підприємств від зовнішніх джерел фінансування за різними показниками, у тому числі і від короткострокових, виявив незначний рівень власного капіталу промислових підприємств, що знаходиться у високообіговій та ліквідній формі. Це свідчить про високий рівень фінансового ризику визначених підприємств, пов'язаного зі структурою джерел формування його капіталу [2, с. 125-128], та, відповідно характеризує рівень ФБ ПП з негативної сторони.

Висновки за наведеним аналізом наголошують на необхідності підвищення ефективності рішень у сфері розробки стратегій ФБ організацій промислового комплексу. Даний факт підкреслює необхідність удосконалення системи розробки стратегій ФБ ПП України. Дану розробку у роботі пропонується виконувати при виділенні домінантних напрямків загальної стратегії ФБ підприємства. Єрмошенко М.М. [4, с. 35-37] пропонує виділення наступних функціональних

складових ФБ ПП, за якими проводиться подальша оцінка та формування стратегії: бюджетна (взаємовідносини з бюджетом); грошово-кредитна (розрахунки з працівниками, постачальниками, покупцями, кредити та ін.); валютна (купівля і продаж валюти, розрахунки з іноземними постачальниками); банківська (взаємовідносини з банками по кредитах і депозитах); інвестиційна (капітальні вкладення у розвиток підприємства); фондова (функціонування на фондовому ринку); страхова (страхування майна або результатів діяльності підприємства, збереження здоров'я працівників). Однак, дане розбиття не достатньо пристосоване для формування стратегії ФБ, а більш – для оцінки її рівня, оскільки наведені складові не є відокремленими (грошово-кредитна, валютна, банківська) та не включають у себе аналіз структури капіталу, джерел його залучення.

Бланк І.О. у процесі формування стратегії ФБ підприємства виділяє сім домінантних сфер [2, с. 190]: стратегія забезпечення росту доходності власного капіталу ПП; стратегія формування фінансових ресурсів підприємства; стратегія забезпечення фінансової стабільності підприємства; інвестиційна стратегія підприємства; стратегія нейтралізування фінансових ризиків підприємства; інноваційна фінансова стратегія підприємства; антикризова фінансова стратегія підприємства. Розбиття є доцільним, оскільки звужує проблему пошуку слабких місць у фінансовій сфері підприємства, дозволяє чітко виділяти сфери впливу тих чи інших факторів зовнішнього середовища на підприємстві та, таким чином, формувати стратегічні рішення, направлені на конкретні області фінансового середовища підприємства. Треба зазначити, що розбиття, запропоноване І.О. Бланком, є доцільним, однак занадто широким для формування стратегії, оскільки є важким для обробки та аналізу. Тому у роботі пропонується прийняти за основу дане розбиття, але, при цьому, стратегію нейтралізування фінансових ризиків пропонується прийняти складовою частиною стратегії забезпечення фінансової стабільності підприємства, оскільки стабільне функціонування можливе лише за умови нівелювання ризиків, що вказує на підпорядкованість однієї із складових – іншої; інноваційну пропонується поєднати з блоком інвестиційної, оскільки інновації, на сучасному рівні розвитку економіки України впроваджують 10,8% промислових підприємств [9] і направлення інноваційної діяльності полягає у освоєнні інноваційних видів продукції та впровадженні нових технологічних процесів. Це потребує інвестицій, що свідчить про те, що визначені два блоки характеризуються спільними ризиками та показниками. В свою чергу, антикризову фінансову стратегію підприємства пропонується не включати до переліку, оскільки дана стратегія формується лише у окремих

випадках та є окремим направленням стратегічного менеджменту. Таким чином, до переліку домінуючих напрямів формування стратегії фінансової безпеки промислового підприємства пропонується включити наступні: стратегія забезпечення росту доходності власного капіталу підприємства; стратегія формування фінансових ресурсів підприємства; стратегія забезпечення фінансової стабільності підприємства та нейтралізування ризиків; інвестиційно-інноваційна стратегія підприємства.

Висновки

1. Необхідною є постійна адаптація фінансової стратегії підприємств до умов зовнішнього середовища, що є несприятливими у теперішній час для покращення ефективності функціонування підприємства;

2. Необхідно шляхом фінансового аналізу виявляти «слабкі місця» у фінансовому менеджменті підприємства та формувати стратегію з урахуванням методів їх усунення;

3. Для підвищення ефективності оцінки та формування системи заходів забезпечення фінансової безпеки необхідним є розбиття стратегії фінансової безпеки на домінуючі сфери: стратегія забезпечення росту доходності власного капіталу підприємства; стратегія формування фінансових ресурсів підприємства; стратегія забезпечення фінансової стабільності підприємства та нейтралізування ризиків; інвестиційно-інноваційна стратегія підприємства.

У якості напрямів для подальшого дослідження у сфері формування стратегії фінансової безпеки пропонується формування показників оцінки рівня безпеки за кожною з домінуючих сфер та розробка конкретних заходів забезпечення стійкого розвитку, узгодженого з місією та ціллю підприємства, у залежності від

результатів оцінки зовнішнього та внутрішнього середовища.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Барановський О.І. Фінансова безпека: Монографія. Інститут економічного прогнозування. – К.: Фенікс, 1999. – 338 с.
2. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И.А. Бланк. – 2-е изд., стер. – К.: Эльга, 2009. – 776 с.
3. Ганущак Т.В. Умови забезпечення фінансової безпеки підприємств // Наука й економіка. – 2009. – №1(13). – С. 7 – 13.
4. Гринюк Н.А. Інноваційні підходи до вивчення стану фінансової безпеки підприємств України // Проблеми науки. – 2009. – №1. – С. 8 – 15;
5. Єрмошенко М.М., Горячева К.С., Ашуев А.М. Економічні та організаційні засади забезпечення фінансової безпеки підприємства: Препринт наукової доповіді / За наук. Ред. д.е.н, проф. М.М. Єрмошенка – К.: Національна академія управління, 2005. – 78 с.
6. Кириленко В.І. Інвестиційна складова економічної безпеки: Монографія. – К.: КНЕУ, 2005. – 232 с.
7. Кириченко О.А., Кудря І.В. Вдосконалення управління фінансовою безпекою підприємств в умовах фінансової кризи // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – №10. – С. 22-26.
8. Мартюшева Л.С. Фінансова безпека підприємств. Конспект лекцій / Л.С. Мартюшева, Т.Б. Кузенко, О.Ю. Литовченко. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2008. – 140 с.
9. Сайт Державного комітету статистики України: www.ukrstat.gov.ua.

Аннотація. В работе были рассмотрены вопросы, посвященные проблеме формирования стратегии финансовой безопасности промышленных предприятий. На основе анализа статистической информации была проведена оценка уровня финансовой безопасности промышленных предприятий Украины. На основе анализа литературных источников в работе выделены доминантные сферы стратегии обеспечения финансовой безопасности предприятий. Сформулированы выводы.

Ключевые слова: финансовая безопасность, уровень финансовой безопасности, стратегия финансовой безопасности, доминантные сферы.

Summary. Questions, devoted to the problem of financial safety strategy of industrial enterprises forming, were considered in this work. On the basis of analysis of statistical information estimation of financial strength security of industrial enterprises of Ukraine was conducted. On the basis of analysis of literary sources the dominants spheres of financial safety strategy providing are selected in work. Conclusions are formulated.

Keywords: financial safety, financial strength security, strategy of financial safety, dominants spheres.

*Рецензент д.е.н., професор ХНЕУ Ястремська О.М.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Єлагін Ю.В.*